

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ВТОРИННИХ КОНСТРУЮВАНЬ

У статті порушуються питання вторинних номінативних та комунікативних одиниць. Фокусуються увага на кореляції вихідних та похідних конструювань, їх залежності від дії інтралінгвальних та інтерлінгвальних факторів. Експлікується природа одновекторних та багатовекторних дериватів та інтеграція окремих жанрів. Розглядається перспектива подальших досліджень епідигматичних питань номінативних та комунікативних одиниць.

Мова – найбільший духовний скарб, у якому народ виявляє себе творцем, передає нащадкам свій досвід і мудрість, перемоги і славу, культуру і традиції, думи і сподівання [1]. Мова потребує глибокого осмислення та комплексного підходу. Серед мовознавчих напрямків на часі виокремлюються когнітивна лінгвістика, яка розглядає функціонування мови як різновид пізнавальної (когнітивної) діяльності. У парадигмі мовних функцій особливе місце посідає лінгвокреативна (ЛКФ – далі), що сприяє розумінню креативних пошуків лінгвістів [2].

Одиницями номінацій є слова та словосполучення, одиницями комунікації – висловлювання та тексти. Номінативним (НО) та комунікативним одиницям (КО) притаманні риси ізоморфізму стосовно їх знакового буття та характеру конструювання. Об'єктом дослідження вторинних конструювань є НО та КО, предметом – їх лінгвокогнітивні аспекти. НО та КО, як семіотичні знаки, позначені синтактикою, семантикою, прагматикою та епідигматикою. НО та КО відкриті для вторинного конструювання, що обумовлюється динамізмом та адаптивною силою мови.

Вічним двигуном у мові є словотвір, що діє без перепочинку, виготовляючи потрібні для людей конструкти, розкриваючи тим самим таїни слова. На часі мови вивчаються у руслі їх динамічного, функціонального антропоцентричного трактування, тобто парадигмоцентрично. У парадигмі сцієнтичних лінгвістичних досліджень вагомим є епідигматичний підхід до НО та КО, ідентифікація їх вторинних, секундарних утворень.

Деривати позначені семантичним зсувом вихідних одиниць, які генерують вторинні конструювання. Семантизація складних слів експлікується морфолого-синтаксичними та лексико-фразеологічними витоками – колігаційними та колокаційними потенціями. Пор. англ. *late brain*, укр. *нерозумний*; англ. *dead head*, укр. *безбілетний пасажир*; англ. *night cup*, укр. *чарочка на ніч*; англ. *back yard*, укр. *рідні місця*; англ. *late duck*, укр. *банкрот президент*. Дієвою є компресія вихідних форм композитів. Пор. англ. *a car of general purpose* → *a jeep* → *to jeep*; *to know how to do it* → *a know how* → *to know how*; *people who can do everything* → *can-do-people*, *God be with you* → *good-bye* → *to say good-bye*.

Сучасні лінгвісти знаходяться на "текстоцентричній хвилі", фокусуючи увагу на категоріях текстів, їх класифікації та дериваціях. Варіативність комунікативних одиниць є універсальною рисою. У сучасній таксономії тексти класифікуються за різними чинниками з огляду на методологічні бази та уподобання вчених.

Текст як елемент культури виступає важливим інгредієнтом конвенційних канонів і традицій. Як об'єкт літератури текст корелює із грою – за змістом, з ритуалом – за формою. У текстах репрезентуються реальні та ірреальні події, зберігаються традиції минулого, у домислах і фантазіях створюються нові моделі картин світу [3].

Змістові опозиції (дане-нове, відоме-невідоме, важливе-неважливе, тривіальне-нетривіальне, серйозне-несерйозне) по-різному матеріалізуються в текстах. Типові тексти на відміну від нетипових характеризуються наявністю логічної зв'язності, ригористичної форми і структурно-композиційної даності. У нетипових текстах формальні зв'язки превалюють над змістовними, тому тут не реалізуються такі категорії, як заголовок, сюжет, зачин, кінцівка. Тексти з невизначеними категоріями (прислів'я, загадки, висловлювання) розміщуються в антологіях за тематичним принципом [2; 4].

Серед текстів виділяються художні та нехудожні, типові та нетипові, тексти-артефакти та мента-тексти. Розмаїтість текстів обумовлюється просторовою позицією, з якої автор спостерігає і коментує факти. Спільною рисою для всіх текстів є наявність семіозису – адресанта, самого тексту та адресата. Вихідну позицію посідає адресант. Бажання реалізувати прагматичні інтенції примушує мовця бути особливо уважним до матеріалізації думок. Автор тексту стимулює читача (слухача) до розумових операцій, створює основу для референційного акту, встановлює відповідність із екстралінгвістичною дійсністю. Соціальний та лінгвістичний досвід допомагають реципієнту розпізнати референта і осмислити те, що подається у тексті. Важливу роль при побудові текстів відіграє адекватне співвідношення теми і реми,

пресупозиції і фокуса. Навмисне порушення відношень зазначених категорій, некоректне вживання вербалізаторів залишає сліди на характері текстів, на їх стандартності або типовості. Текст відзначається структурною, композиційною та семантичною єдністю. До основних належать категорії інформативності, зв'язності та повторюваності.

Тексти мають антропоцентричний вимір, вони розглядаються з позиції адресанта та адресата (на інтралінгвальному векторі) та ще – інтерпретатора, тлумача (на інтерлінгвальному векторі). На інтралінгвальному векторі текстоутворююча деривація стартує від вихідного тексту (T_1) у напрямку до наступних похідних текстів. Сукцесивність вектору текстоутворення ($T_1 \rightarrow T_2 \rightarrow T_3 \rightarrow \dots T_n$) детермінується авторськими цілями, зусиллями та хистом. Конструювання вторинних текстів-перекладів включає процеси пролонгації, узагальнення, конкретизації, спеціалізації та модифікації. Концептуальний аналіз інгерентного буття текстів – це продовження традиційного семантичного аналізу: останній націлений на тлумачення значень слів або словосполучень у конкретному контексті, концептуальний – на пізнання організації знань про світ, представлених у мовних картинах, концептах - етносоціолінгвокультурних феноменах. Концептуальний переклад передбачає реконструкцію ментального образу, ословленого релевантними мовними одиницями. Якщо для НО критерієм семантизації слугує їх лексико-граматичне оточення, то для КО – ситуація. Значущим для розуміння меж тексту є його дискурс, який препарує осмислення ситуацій у руслі питань – Що? Хто? Як?: про що йдеться мова, хто є учасниками ситуацій та як вони (ситуації) омовлюються. Ключові НО є віхами текстів, які (НО) фокусують увагу на ментальних концепціях КО.

Конгруентність корелюючих текстів об'єктивується в їх тематичній приналежності та прагматичній представленості. Пор. англ.: *Deeds not words, actions speak louder than words* – укр. *більше діла, менше слів*; англ. *great talkers are little doers, hungry bellies have no ears, truth needs not many words, first think then say, be swift to hear slow to speak* – укр. *слів густо, а в животі пусто, хто багато говорить, той мало робить; говори мало, слухай багато, а думай ще більше; на правду мало слів; сім раз одмір, а раз одріж*.

Дивергенції підлягають зокрема вторинні несерйозні тексти, які змінюють статус первинних конструювань, модифікуючи їх дискурсивний вектор. Пор. англ.: *when I am good I am very very good, when I am bad I am better; how many if's go to a bushel; many words may not fill a bushel*. Лат. *Veni, vidi, vici* - у перекладі укр. *прийшов, побачив, помовчи*. Подібні курйози породжуються факторами інконгруентності, несумісності, різного бачення мовцями ситуацій. Пор.: англ.

***

One moron asked another "Do you know the alphabet?"

"Yes," said the second.

"What letter comes after 'A'?" asked the first.

The second moron answered: "All of them" [5].

***

She – "How many times a day do you shave?"

He – "Oh, forty or fifty times."

She – "Say, you are crazy?"

He – "No, I am barber" [5].

Тексти-переклади належать до вторинних конструювань, які наводять міжмовні та міжкультурні мости. На інтерлінгвальному рівні у цільових текстах змінюється авторський склад, до нього входить тлумач-перекладач. Обсяг проблем у цільовому тексті збільшується: порушується питання адекватності, еквівалентності секондарних текстів, пріоритету підходів та конгруентності. НО як деривати позначені етимологічним буттям, яке або зберігається, або втрачається на просторах сьогодення. Резонансом цього процесу є омонімія, яка виникає в результаті розщеплення полісемантичного слова. Модифікації структур корелюючих текстів (дериваційних і перекладацьких) свідчать про дієвість "вічного двигуна" на інтралінгвальних та інтерлінгвальних просторах. Вторинні тексти також "пам'ятають" своє ретроспективне буття, тяжіють до нього, мають межі та безмежжя, повторюють свою історію у наступних конструюваннях – дериваціях та тлумаченнях.

Аналіз вторинних конструювань породжує низку проблем для подальшого вирішення у домені теоретичного та прикладного мовознавства.

Література:

1. Вихованець І.Р. Таїна слова – К., 1980.
2. Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Теорія і практика перекладу: Німецька мова. – Вінниця, 2006.

3. Швачко С.О. Навчити вчитися! Посібник. – Вінниця, 2006.
4. Приходько А.М. Концепти і концептуальні системи в когнітивно-дискурсивній лінгвістики. – Запоріжжя, 2008. с.
5. Самохина В.А. Современная англоязычная шутка. – Х., 2008.